

Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği

Türkiye'de tütün yetiştiriciliği yapılan bölgeler

Bölgesel düzeyde sözleşmeli ve sözleşmesiz tütün yetiştiricileri, üretim alanı ve üretim miktarları, 2021

Üretim Modeli	Bölge	Yetiştirici Sayısı	Ekim Alanı (Da)	Üretim Miktarı (Kg)
Sözleşmeli	Marmara	808	10,999	1,035,500

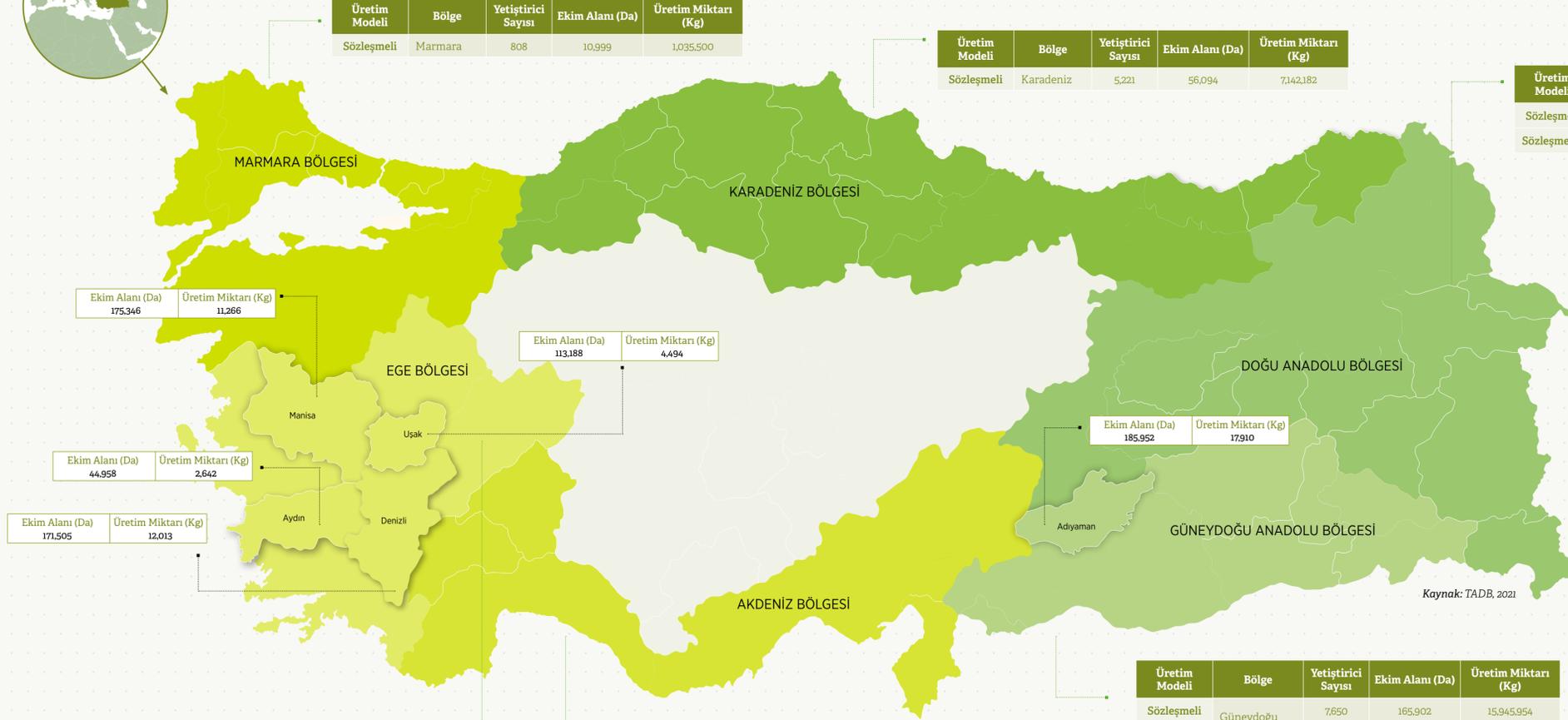
Üretim Modeli	Bölge	Yetiştirici Sayısı	Ekim Alanı (Da)	Üretim Miktarı (Kg)
Sözleşmeli	Karadeniz	5,221	56,094	7,142,182

Üretim Modeli	Bölge	Yetiştirici Sayısı	Ekim Alanı (Da)	Üretim Miktarı (Kg)
Sözleşmeli	Doğu Anadolu	82	839	220,217
Sözleşmesiz	Doğu Anadolu	934	11,441	3,046,072

Ege Bölgesi Tütün Üretim Bilgileri

İller & Yıllar	2018		2019	
	Dekar	Ton	Dekar	Ton
Afyonkarahisar	100	3	43	4
Aydın	40.843	2.652	46.211	3.441
Balıkesir	17.936	1.338	17.037	1.395
Denizli	221.878	14.542	210.799	17.112
İzmir	25.242	1.964	26.135	2.033
Kütahya	747	92	854	93
Manisa	227.556	14.695	222.019	15.998
Muğla	14.892	939	12.963	1.215
Uşak	113.279	7.701	122.471	7.402
Toplam	666.473	43.926	658.522	48.693
Türkiye	935.034	75.276	882.362	68.224

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Kaynak: TADB, 2021

Tütün Yetiştiriciliği Takvimi

- Tütün tarımında verim ve kaliteye etki eden unsurlardan biri de büyük oranda sağlıklı, iyi gelişmiş, bol köklü, pişkin ve yeterli miktarda fideyi zamanında hazırlayabilme becerisine bağlıdır.
- Tütün tohumunun boyutları çok küçük olduğundan, özel yerlerde özen gösterilerek çimlenip, gelişmelerini tamamlamaktadırlar.
- Tohumların çimlenebilmesi için en az 12-14 °C'lik ısıya ihtiyaç duyulmakta ve bu ısı, ılık tohum yastıklarında sağlanabilmektedir.
- Tütün bitkisinin vejetasyon dönemi uzun olduğu için, ilkbaharda erken olarak tarlaya girmesi ve yaz sıcaklıklarından mümkün olduğunca fazla yararlanması ve yaprakların sonbahardaki yağmurlara yakalanmadan yağsız ve güneşli havalarda yaz kurusu olarak kurumasının sağlanması, ancak tütünün fide halinde tarlaya dikilmesi ile mümkündür.
- Fidelerin, fidelik sahası olarak dar bir alanda bulunması, en az 45 ila 60 günlük süre içerisinde, hastalık ve zararlı mücadelesi, bakım ve işçiliğin daha ucuz ve kolaylıkla yapılabilmesi gibi hususlar fidelikliğin yapılması ve gelişmesindeki faktörlerdir.

Bir dekar tütün tarlası için 5 m² fidelik yapmak yeterli olmaktadır.

1 Fide Yastıklarının Hazırlanması

Fide yastıkları mutlaka toprak seviyesinden 15 cm yukarıda yapılmalıdır. Böylece, fazla suyun kök bölgesinden uzaklaştırılması ve kökün havalanması mümkün olacaktır, kök çürüklüğü ve çökerten gibi hastalıkların görülme ihtimali azalacaktır.

2 Fide yetiştirme süreci

Tohum ekiminden çimlenmenin tamamlanmasına kadar ki süreç için fidelik yüzeyi devamlı olarak nemli halde tutulmalıdır. Tohumlar çimlenmeden önce ve fideler küçükken sık sık ve azar azar, fideler büyüdükçe seyrek fakat bol su verilmelidir.

Fideler boy atıktıkça kapak gübresi verilip sulanarak, kök gelişmesi teşvik edilmelidir.

3 Fidan Yolum ve Dikim Süreci

Söküm öncesi fidelikler sulanır. Yetiştirilen fideler çok nazik bir şekilde fideliklerden çekilerek, dikileceği tarlaya götürülür. Fidler çekilirken yapraklarından tutularak çekilir, küfelerle istiflenir.

Genellikle bir gün sonra, sökülen fidanlar tütün dikme makinesiyle hazırlanmış, uygun tarlaya dikilir.

4 Çapalama ve Sulama

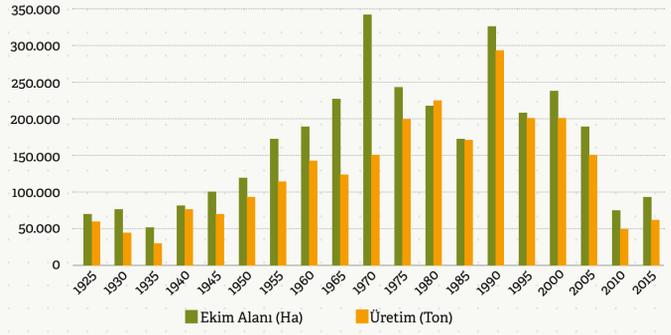
Yabani otların alınması ve toprağın havalandırılması amacıyla, çapa motoru veya el çapası kullanılarak çapalama yapılır ve ardından sulanır.

5 Hasat

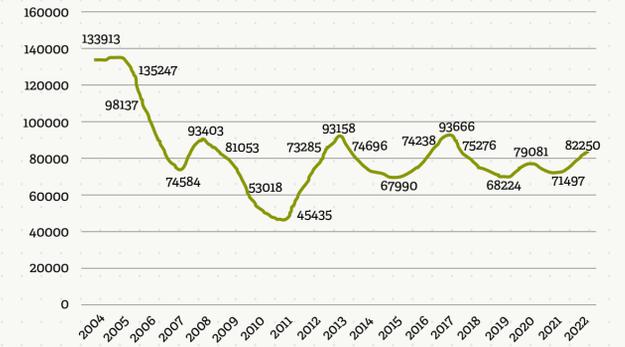
Tütün yapraklarının tek elle toplanması süreçleridir. Bu süreçler 3 aşamada gerçekleşir: ilk el, ana ve son el. Toplanan yapraklar seralarda kurutulur.

Yıllara göre Türkiye'deki tütün ekim alanları ve üretimi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Yıllara göre Türkiye'de tütün yaprak üretimi (ton)

KALKINMA ATÖLYESİ

www.ka.org.tr
Info@ka.org.tr

kalkinmaatoyesi
kalkinmaatoyesi

Çankaya Mah. Üsküdp Cad. No: 16/14 Çankaya - Ankara/Türkiye
+90 (553) 211 38 97
Ekim 2023

TÜRK TÜTÜN TÜRLERİ

17.yy

İngiliz ve Venedikli gemiciler aracılığıyla Osmanlı topraklarına gelmiştir. İmparatorluk sınırları içinde ilk defa 1687 tarihinde Makedonyada yetiştirilmeye başlanmıştır.

Anadolu'da ise Bursa, Avunya (Agonya)3, Söke, Foça ve Akhisar'da ilk defa ekimi yapılmıştır.

1621

Tütün üretimi Genç Osman tarafından yasaklandı. Yasaklamalar, IV Murat döneminde büyük bir baskırıya dönüştü, binlerce insan tütün nedeniyle öldürüldü.

1646

Kendisi de tütün tiryakisi olan Bahai Efendi, 1646 yılında şeyhülislam olunca bir fetva ile tütün kullanımını serbest bıraktı.

1688

Osmanlı, 1688 yılında ilk resmi vergilendirmesini yaptı. 1690 yılında ülkedeki tütün ekim alanları kayıt altına alındı. Zamanla Avrupa'da aranı hale gelen Osmanlı tütünü ilk kez 1696 yılında ihraç edildi ve önemli bir gelir kaynağı oluşturdu.

1862

Osmanlı Devleti ile Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Ticaret Antlaşmasıyla tütün ithalatı yasaklanarak, tütün için ilk defa 1862 yılında "İnhisar = TEKEK" kuruldu, tütün işleri devletleştirildi.

18.yy -19.yy

Özellikle Anadolu şartlarına çok iyi adapte olan tütün uluslararası pazarlarda "Türk Tütünü" veya "Şark/Oriental Tütünü" (Turkish/Oriental tobacco) adıyla aranan bir hale gelmiş ve kendine has aromasıyla sosyal hayatta önemli bir yer edinmiştir.

1980

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli ihraç ürünlerinden biri olan tütün Türkiye Cumhuriyeti'nin de temel ihracat ürünlerinden birisi olarak önemini korumuştur. 1980'li yıllara kadar tütün üretimi kabaca düzenli bir artış eğiliminde olmuştur.

1987

11 Mart 1987 tarihinde Şirket Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL) adını aldı.

1980-95

1980 – 1995 yılları arasında istikrarsız bir üretim seyri ve 1995'ten günümüze değin de düzenli ve hızlı bir gerilemeden bahsedebiliriz. 1988 yılında yabancı tütün ithal yasağı kaldırıldı.

1989

1989 yılında %85 oranında Amerikan, %15 oranında Türk tütününün kullandığı Tekel 2000 sigarası üretilecek, kapılar sonuna kadar Amerikan tütününe açılmış oldu.

1990

1990 tarihinde DPT'den izin alan Philip Morris-Sabancı Holding birlikte İzmir-Torbali'da Philsa Sigara Fabrikasını kurmaya başladı.

1991

1991 yılında TEKEL'in katılımı olmaksızın tütün mamullerinin üretimine izin verildi.

1996

Yapılan araştırmalarla insan sağlığına olan olumsuz etkilerinin kamuoyu bilinci oluşturması ve 1996'da tütün ve tütün mamullerinin kullanımının belirli alanlarda yasaklanması söz konusu zirai faaliyetin yıldan yıla gerilemesine neden olmuştur.

2001

Piyasa şartlarında ve kamuoyu nezdinde itibar kaybeden/kaybettirilen TEKEK'in sigara birimi, IMF ve Dünya Bankası talepleri doğrultusunda, ÖzelleştirmeYüksek Kurulunun 05/02/2001 tarihli ve 2001/06 sayılı Kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır.

2002

Kamuoyu tarafından "Tütün Yasası" olarak bilinen 4733 sayılı kanun ile 2002 ürün yılı ve müteakip yıllar tütünde destekleme alımı kaldırılmış, üretici tütünlerinin alım satımında yazılı sözleşme esaslı getirilmiştir.Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu" (TAPDK)kurulmuştur.

2003

Sözleşmeli tarımın 2002 yılında başlamasından sonra, tütün yetiştiricilerinin sayısı 478 binden 405 bine düşmüştür; bu da sadece bir yıl içinde yaklaşık yüzde 16'lık bir azalma anlamına gelmektedir. Bu azalma devam etmiş ve 2021 yılı itibariyle tütün yetiştiricilerinin sayısı sadece 44 bin 258 olmuştur.

2004

Tütün kullanımının giderek artmasına, dünya çapında sağlığa olan tehdidine ve tütün şirketleri tarafından gelişmekte olan ülkelerde pazar oluşturma stratejilerine karşı geliştirilen ve dünyada tütün kontrolüne yönelik ilk uluslararası anlaşma olan "Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)", 21 Mayıs 2003 tarihinde, Cenevre'de Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 56. Dünya Sağlık Asamblesi'nde kabul edilmiştir.

2008

Türkiye'de yerleşik sigara üreticisi firmaların yerli tütün kullanım oranı 2003 yılında yüzde 42, 2006 yılında yüzde 35 iken, 2008 yılında TEKEK'in sigara biriminin özelleştirilmesi ve ardından tütün fonunun kaldırılması ile bu oran 2020 yılında yüzde 11'e düşmüştür.

2009

2009 yılında üretim 10.029 tona çıkmış olsa da 2010'da 2/3'lük bir azalmayla 3.208 tona kadar inmiştir.

2016

2016 yılında Türkiye genelinde 55.042 üretici ile 885.177 dekar alanda 75.995.678 kg. ve Ege Bölgesinde 36.555 üretici ile 649.510 dekar alanda 53.389.316 kg tütün üretim sözleşmesi yapılmıştır.

2020

2020 yılında yeni bir kanunla, Türkiye'de üretilen tüm tütün mamullerinin ve ithal edilen tüm tütünlerin asgari oranda Türkiye'de üretilen tütünü içermesi zorunluluğu getirilerek yerli ürüne olan talebin artırılması amaçlanmıştır.

2022

TÜİK bitkisel üretim istatistiklerine göre tütün üretimi %15 oranında artarak 82,3 bin ton olarak gerçekleşti.

Ülkelere Göre Dünya Tütün Üretimi

Ülke	Üretim (Ton)	Kişi Başı Üretim (Kg)	Yüzölçümü (Hektar)	Verim (Kg/Hektar)
Jamaika	1.581	0.579	718	2.200,9
Güney Kore	26.175	0.507	10.727	2.440,1
Lübnan	8.694	1.427	7.471	1.163,8
Sri Lanka	5.903	0.275	1.338	4.411,8
Kamerun	6.672	0,28	4.124	1.618,1
Azerbaycan	6.317	0,638	3.325	1.899,7
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	3.765	0,046	7.638	492,9
Zimbabve	132.200	8,903	100.809	1.311,4
Moldova	692	0,195	366	1.890,7
Gine	2.421	0,204	1.852	1.307,2
Togo	1.931	0,263	4.401	438,9
Sierra-Leone	47	0,006	93	501
Guyana	97	0,124	122	798,1
Senegal	2	0	10	200
Libya	1.226	0,189	596	2.057,4
Birleşik Arap Emirlikleri	285	0,03	21	13.824,2
Ukrayna	1.290	0,031	500	2.580
Solomon Adaları	114	0,171	130	880,1
Hindistan	749.907	0,561	417754	1.795,1
İsveç	108	0,011	51	2.117,6
Küba	30.000	2,674	18.750	1.600
Nijer	1.150	0,054	553	2.078,7
Türkiye	80.200	0,992	92.937	863

- Çin Halk Cumhuriyeti, yılda 2 milyon 242 bin 177 ton üretim ile dünyanın en büyük tütün üreticisidir.
- Brezilya 762 bin 266 ton yıllık üretimiyle ikinci sırada geliyor.
- Hindistan, yıllık 749 bin 907 ton üretim ile üçüncü büyük tütün üreticisidir.
- 80 bin 200 ton tütün üretimiyle Türkiye 15. olarak sıralanmıştır.

Tütün yetiştiriciliğinde işçilik biçimleri

Tütün Yetiştiriciliğinden Kaynaklanan Başlıca Sağlık Sorunları

- Bel Fıtığı**
Kırma esnasında sürekli eğilmeden dolayı tütün yetiştiricilerinde en sık rastlanan sağlık sorunlarından birisidir.
- Romatizma**
Özellikle dikim ve hasat dönemindeki duruş şekillerinden kaynaklı; eklem, bağ dokusu, kemik veya kasları etkileyen ağrı, şişlik, şekil bozukluğu ve hareket kısıtlılığına neden olan sağlık sorunları orta ve/veya yaşta üreticiler arasında oldukça yaygındır.
- Stres**
Dikim, sulama ve hasat dönemlerindeki yoğun çalışmalar ve doğal koşullara bağlı çalışma şekli pek çok üreticiye stres ve depresyona neden olmaktadır.
- İlaç zehirlenmesi**
Tarım ilaçlarının insan sağlığı üzerindeki etkilerine yönelik düşünceler insan sağlığı faktörü altında toplanmış olup insanlarda zehirlenmeye,çeşitli kanser hastalıklarına ve kısırlığa yol açma gibi değişkenleri içermektedir. Tarım ilaçlarının insan sağlığı faktörü ortalama puanı 2,40 olup tütün yetiştiricilerinin tarım ilaçlarının insan sağlığı üzerindeki farkındalıklarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.
- Nikotine maruz kalmak**
Tütün yapraklarının işlenmesinden kaynaklanan nikotine maruz kalma, bulantı ve kusma gibi semptomlarla birlikte Yeşil Tütün Hastalığı (YTH) olarak da adlandırılan nikotin zehirlenmesine neden olur.

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/en/download/article/file/3106076>

Tütün Mamülleri

Tütün mamülü; tütünün tamamen veya kısmen hammadde olarak kullanılması ile üretilen, tütüme yoluyla içme, burna çekme, emme ya da çiğneme amaçlı tüm ürünleri kapsamaktadır.

- Başlıca tütün mamulleri:**
- ▶ Sigara
 - ▶ Puro ve Sigarillo
 - ▶ Sarmalık Kıyılmış Tütün Mamülü
 - ▶ Nargilelik Tütün Mamülü
 - ▶ Pipoluk Tütün Mamülü
 - ▶ Enfiye
 - ▶ Çiğnemelik Tütün
 - ▶ Ağızdan Kullanım İçin Tütün (Maraş Otu)
 - ▶ İstıtlarak tüketilen yeni tütün mamülü

Tütün Nasıl Yetiştirilir ve Mamülleri Nasıl Üretilir

1 Tütün Tarlası ve Hasat

Fide yetiştirme

Ekilecek tohum ince kum veya odun külüne karıştırılarak veya süzgülü kova ile fideliğe saçılmaldır. Ekimden sonra tohumun üzerine kapak gübresi serpilip bastırılmalıdır. Fidelikler naylon örtülü kapalı yastık şeklinde hazırlanmalıdır.

Fide dikme

Fideler tarlalara Ege, Marmara, Akdeniz Bölgesi'nde nisan-mayıs, Karadeniz ve Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde ise mayıs-haziran döneminde, elle veya dikim makinesi ile dikilmektedir. Tütün dikim sıklığı; çeşitlere ve bölgelere göre farklılık gösterir.

Tütün büyüme

Dikimden 10-15 gün sonra çapa yapılır. Çapalama yağış ve sulama sonrası yapılarak toprağın da havalandırılması sağlanır. Şark tipi tütünlerde sulama yapılmaz. Ancak kurak geçen yıllarda 1-2 kez sulanabilir.

Kırım

Tütün bitkisinde yaprakların olgunlaşması aşağıdan yukarıya doğru olduğundan kırım işlemi de bu şekilde aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşmekte ve bu da ürünün kırımı tek seferde olmayıp aynı bitkiden farklı dönemlerde el el kırılarak ürün alınmasına neden olmaktadır. Kırım için uygun saat, gün ağarmadan sabah saatlerinden başlanılarak hava ısınmasıyla sonuçlandırılır. Genellikle geceleri kırım yapılmaktadır. Kırımda olgunlaşan yapraklar alınmalı, ham yapraklar bırakılmaldır.Dolayısıyla çiftçiler uzun ve zahmetli bir kırım dönemi geçirmektedir.

Kurutma

Kırılan tütün yaprakları çeşitli yöntemlerle (iğneye elle, eleklere dizi ve fileye vento) dizilir ve bir diğer zahmetli aşama olan kurutma süreci başlar. Tütünlerde uygulanan kurutma yöntemi tütünün tipine göre değişir. Kurutmanın niteliği de tütünün kalitesi üzerine etki eder. Ege Bölgesi'nde ızgara usulü kurutma yapılır. Hava sıcaklığına, el durumuna göre tütünler ızgara da 4-10 gün bırakılır. Kurutmanın tamamlandığı ana damar ve yaprak renginden anlaşılır. Ana damar kahverengi, yapraklar sarımtırak olmalıdır.

Tavlama

Kurutmalarını tamamlayan tütünler sergiden alınarak istiflenir. Tütünlerin işlenebilmeleri için yüzde 18-20 arasında nemli (tavlı) olmaları gerekir. Şark tipi tütünlerin nemlendirilmesi (tavlanması) daha zordur. Küçük yapraklı olduklarından rutubet alma yetenekleri daha azdır. Tütün teslimatı öncesi pompa ile su püskürtülür ek dizilere doğrudan su püskürtülür. Bazende dizileri ıslak çuvallarla örterek tavlama yapılır.

2 Tütün Teslim Yerleri

Yetiştiricilerin kutulanmış, paketlemiş olduğu tütünler tartılır ve tütün işleme fabrikalarına gönderilmek üzere firmalara teslim edilir. Tütünler nakil ve satış için kutu ambalajlamaya tabi tutulur. Önce hasarlı, hastalıklı yapraklar ayıklanır. Renk, boy ve ellerine göre diziye sınıflandırılır. Ürün yılına ait tütün üretimi Şubat ayında başlar, ertesi yıl nisan ayında teslimat ile 14 ayda sonuçlanır.

Kaynak: [https://www.tarimormn.gov.tr/PERGEM/Belgeler/M%3%BCBchendis%20\(T%3%BC3%BC1%3%BCn%20Teknolojisi\).pdf](https://www.tarimormn.gov.tr/PERGEM/Belgeler/M%3%BCBchendis%20(T%3%BC3%BC1%3%BCn%20Teknolojisi).pdf)

3 Tütün Mamülleri Fabrikasyonu

Tütün Hazırlama Bölümü

Tütün hazırlama bölümünde belli miktarda gelen tütünler ağırlıklarını ölçen tartım bandı otomatik olarak şartlandırma ünitesine (DCC) gönderdiği talimatlar ile belli miktarda buhar, su, casing (tatlandırıcı) uygulayıp ortalama yüzde 20-21 nemle çıkış yapan tütün yaprak tütün dinlenme silosuna sevk edilir. Yaprak tütün dinlenme silosunda ortalama 3-4 saat dinlendirilip harmanlanmış yaprak tütünler dinlendikten sonra kıyma makinesine aktarılır. Tütün kıyım makinesine gelen tütünlerin istenilen ölçülerde (0,6 mm ile 0,9 mm arasında) kıyılması gerçekleştirilip kurutulmak üzere kurutma makinesine aktarılır. Ortalama 10-20 saat dinlendirilen kıyılmış tütünler sigara makinelerinde kullanılmak üzere sigara makinelerine gönderilir.

Sigara Üretim Bölümü

- Sigara İmalat Makinesi: Tütün harici hammadde ambarından sigara kağıdı, filtre çubuğu, tutkallar, uç kağıdı ve sigara kutusu sigara üretim alanına getirilmekte, diğer taraftan tütün hazırlama ünitesinden ise dinlendirilen kıyılmış tütün getirilmekte ve sigara imalat makinesinde sigara haline getirilmektedir.
- Sigara Paketleme Makinesi: Sigara üretim makinesinden konveyörler yardımıyla paketleme makinesine gelen sigaralar öncelikle 20 adet olacak şekilde alüminyum kaplı kağıt içerisinde alınır. Alüminyum kaplı kağıt içerisindeki sigaralar kutulama makinesine gönderilir.
- Filtre Çubuğu Üretim Makinesi: Sigaralarda filtre kullanımının başlamasından günümüze çok farklı boyda ve çok farklı tipte filtreler ile sigara üretimleri yapılmaktadır. Filtrenin temel maddesi tow adı verilen maddedir. Günümüzde mono, dual triple filtre tipleri, kömürlü, mentollü kapsüllü, recessed (girintili) tarzda çok farklı filtre tipleri karışımına çıkmaktadır. Filtreler filtre üretim makinesinde üretildikten sonra, sigarada kullanılacağı durumlara göre farklı şekillerde bu filtrelerin birleşimi sağlanmakta ve sigara imalat makinelerinde kullanılmaktadır.

Yardımcı Tesisler

Sigara üretimi için ayrıca üretim tesisinde yardımcı tesisler de bulunmaktadır. Yardımcı tesisler; üretim hattında kullanılanlar hariç, tesisin elektrik, su, basınçlı hava, vakum, buhar, ısıtma, soğutma, havalandırma, kalite kontrol, yük taşıma, yangın algılama ve söndürme ile yıldırımdan korunma sistemleri ihtiyacı için kullanılan teknik ünitelerdir.

